

Introducció

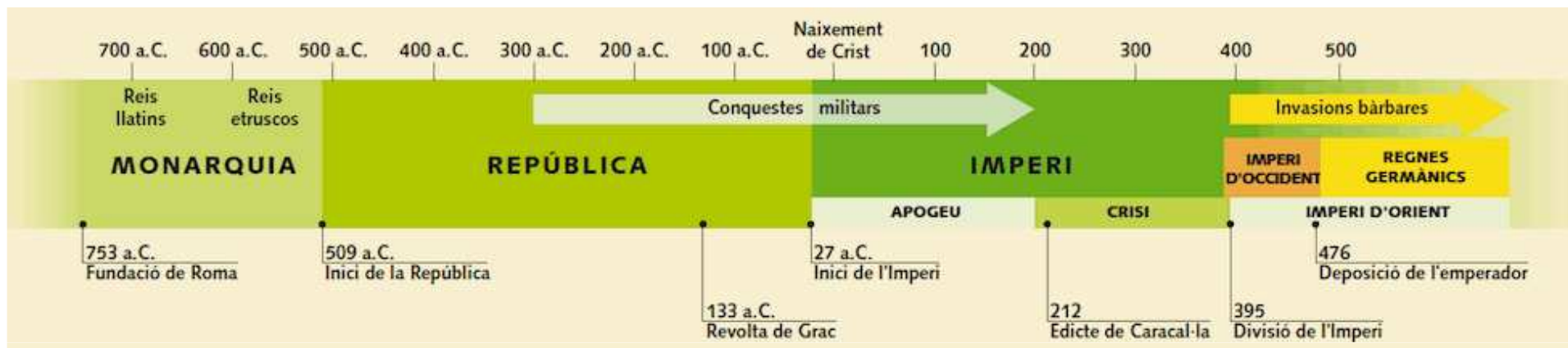
Roma va ser, durant molt de temps, una petita ciutat de la península Itàlica governada per una monarquia. Però al segle VI a.C. els seus habitants van expulsar els reis i es van constituir en República.

Després de nombroses guerres, Roma es va apoderar de les terres que envoltaven la Mediterrània des de la Península Ibèrica fins a l'Orient, i van convertir aquest mar en el Mare Nostrum.

Acabat el període de conquestes, Roma es transformà en un Imperi. Els segles I i II d.C. van ser els de la pax romana, època en què l'Imperi va assolir la màxima prosperitat.

A partir del segle I d.C., els romans van dominar el món, i a més de construir ciutats, ponts i carreteres, van expandir la seva cultura i la seva llengua: el llatí.

A partir del segle III, l'Imperi va entrar en crisi i va patir els atacs dels pobles bàrbars. L'any 476, la ciutat de Roma va ser conquerida i l'Imperi Romà va desaparèixer.

1. Els orígens de Roma

• 1.1. L'ORIGEN HISTÒRIC

Al primer mil·lenni a.C. la península Itàlica ocupaven diversos pobles:

- Al centre hi havia els llatins, un poble de pastors i agricultors.
- Al nord hi residien els etruscos.
- Al sud hi vivien els grecs, que hi havien fundat colònies (Magna Grècia).
- A mitjan segle VIII a.C. algunes tribus de llatins es van aplegar a la riba del riu Tíber, a prop de l'illa Tiberina, un lloc fàcil de defensar i ben comunicat per al comerç. Aquests pobladors es van establir al turó del Palatí, on s'han trobat les restes més antigues del poblament romà.
- Més endavant, per protegir-se de les inundacions freqüents i dels enemics, els llatins van ocupar els set turons que hi havia a prop del riu Tíber, on van construir els poblats que, amb els anys, van formar la ciutat de Roma.
- Al principi els romans es dedicaven a l'agricultura i a la ramaderia. Però com que la ciutat era un lloc de pas per als qui travessaven la península Itàlica, Roma es va convertir en un enclavament comercial important on es feien una bona part dels intercanvis entre els diversos pobles.

Els orígens llegendaris de Roma

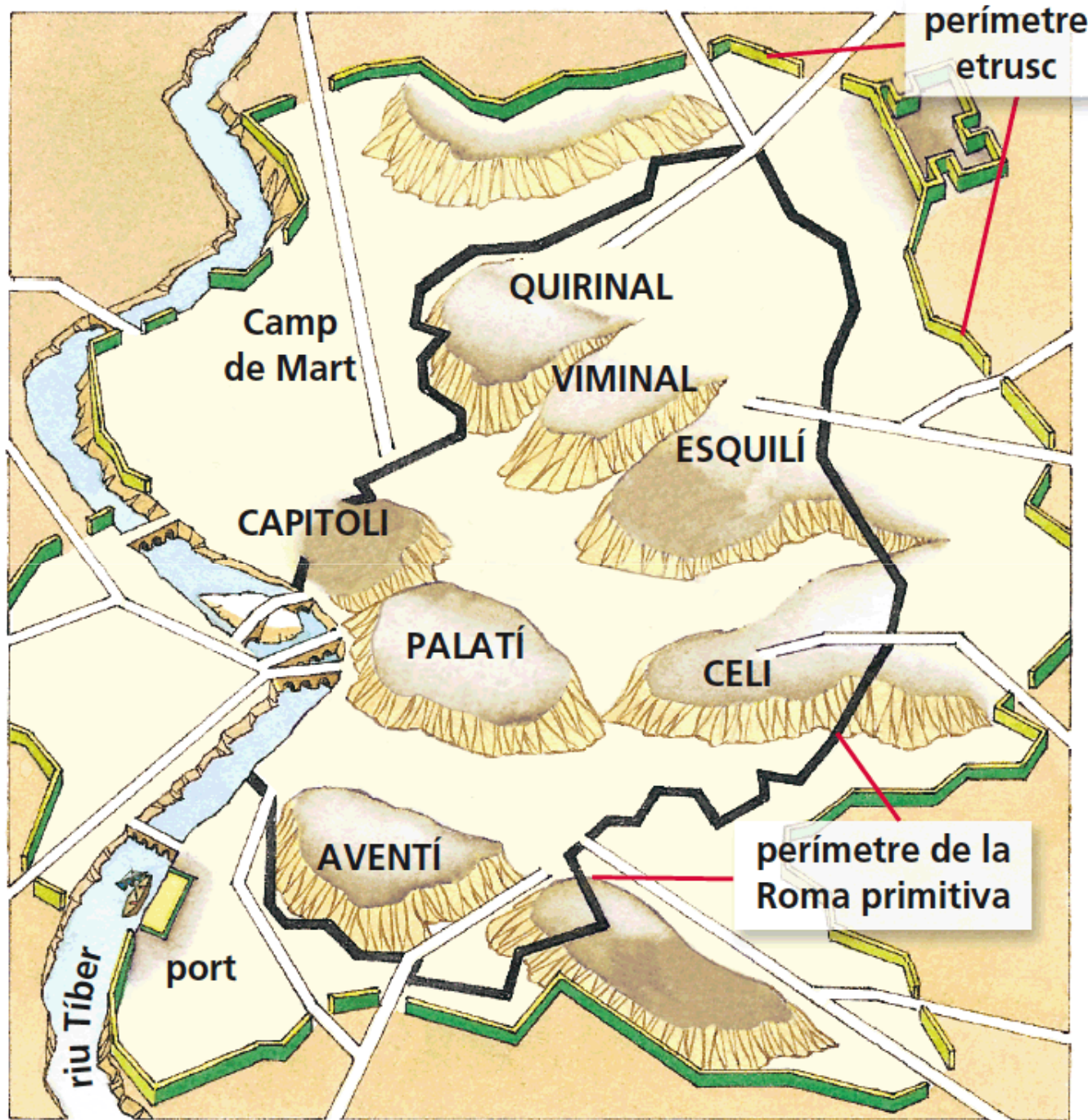
Els romans van explicar els orígens de la ciutat a partir de llegendes o narracions mítiques que n'atribuïen la fundació a la voluntat de déus i herois. Aquestes narracions contenen que Ròmul i Rem, descendents del troià Enees, van fundar la ciutat de Roma l'any 753 a.C.

Els bessons Ròmul i Rem, fills del déu Mart i d'una descendenta d'Enees, Rea Sílvia, van ser abandonats al Tíber acabats de néixer, però van ser salvats miraculosament per una lloba, que els va alletar. Quan es van fer grans van fundar una ciutat al turó del Palatí, al lloc on la lloba els havia salvat.

La cultura i l'art etruscos

La cultura i art etruscos van influir molt en els romans.

Els etruscos van ser uns bons urbanistes que van planificar detalladament les seves ciutats i les van envoltar de muralles.

D'altra banda, van donar una gran importància a la vida després de la mort. Van construir necròpolis en les quals se succeïen túmuls de grans dimensions i tombes excavades a la roca. Alguns sarcòfags tenien escultures que eren retrats dels difunts. Moltes tombes estaven decorades amb pintures a les parets.

sarcòfag dels esposos de Cerveteri, segle VI a. C.

- **1.2. L'ÈPOCA DE LA MONARQUIA**

- A partir de la fundació Roma va ser governada per una monarquia. El rei tenia el poder màxim: administrava justícia, comandava l'exèrcit i era el Pontifex Maximus. Governava amb l'ajuda d'un Senat, format per patricis, és a dir, els membres de les famílies aristocràtiques.
- Roma va tenir set reis: els quatre primers eren d'origen llatí, i els tres últims, etruscos, un poble que va ocupar i va dominar el territori del Laci.
- Sota la influència etrusca la ciutat de Roma es va engrandir i s'hi van construir ponts, aqüeductes i temples. A més, també s'hi va construir un primer sistema de clavegueram, la *cloaca maxima*, i el rei Servi Tul·li va fer construir una muralla al voltant dels set turons.
- Durant tota aquesta etapa la base de l'economia va continuar essent l'agricultura i la ramaderia, tot i que a la ciutat s'hi van establir nombrosos artesans i comerciants i s'hi van intensificar les activitats comercials.

2. La Roma republicana

- **2.1. PATRICIS I PLEBEUS**

- Des del temps de la monarquia els ciutadans romans es dividien en dos grups socials:
- Els patricis constituïen una minoria de famílies aristocràtiques que es consideraven descendents dels fundadors de Roma i s'agrupaven en grans famílies amb avantpassats comuns (gens). Eren els propietaris de les ter-res i del bestiar i governaven la ciutat.
- Els plebeus constituïen el grup dels qui havien arribat a la ciutat després d'haver estat fundada. Molt més nombrosos que els patricis, en formaven part pagesos, artesans i comerciants. No tenien propietats territorials ni tampoc drets polítics.
- L'any 509 a.C. les famílies patrícies de Roma es van aliar amb els plebeus per fer fora el darrer monarca etrusc, Tarquini el Superb. Roma es va convertir en República.

- **2.2. LA LLUITA PER LA IGUALTAT**

- Als primers temps de la República els patricis van crear un govern aristocràtic: eren ells qui elaboraven i qui coneixien les lleis, els qui impartien justícia i els qui monopolitzaven tots els càrrecs públics. Els plebeus estaven exclosos de tots aquests drets, però havien de pagar impostos i servir a l'exèrcit.
- Durant dos-cents anys els plebeus lluitaren per tenir els mateixos drets polítics que els patricis. Al començament del segle V a.C. van obtenir el dret d'elegir un representant, el tribú de la plebs, que defensava els seus interessos. Més tard van aconseguir una compilació escrita i pública de les lleis de Roma: la Llei de les Dotze Taules. Finalment, els van concedir el dret de casar-se amb patricis i de poder accedir als càrrecs públics.
- Aquestes lleis igualaven en drets els patricis i els plebeus i els atorgaven la condició de ciutadans romans. Les dones, però, van quedar excloses de la ciutadania i van continuar sotmeses a l'autoritat del pare o del marit.
- Els esclaus, molt nombrosos a Roma, no tenien llibertat personal, no gaudien de cap dret i eren propietat de l'amo. Si aquest els atorgava la llibertat, esdevenien lliberts.

- **2.3. ASSEMBLEES I MAGISTRATS DE LA REPÚBLICA**

- A partir del segle III a.C. el govern de la República va ser organitzat en tres institucions:
- Els comicis: reunió en assemblea dels ciutadans romans segons l'origen, la residència i la fortuna, per votar les lleis i elegir els magistrats.
- Els magistrats: eren elegits anualment i governaven la ciutat. Els més importants eren els còsols, que presidien les assemblees, convocaven el Senat i dirigien l'exèrcit.
- El Senat: el formaven tres-cents antics magistrats, gairebé tots patricis. Era el centre de la vida política, ratificava les lleis aprovades als comicis i resolva els afers de política exterior i de finances.
- Els comicis més importants eren els *centuriats*, que aplegaven els ciutadans en 193 grups segons la riquesa. Cada grup tenia un vot. Començaven a votar els més rics i, quan arribaven a la *monarquia* (98 vots), s'aturava la votació, de manera que els més pobres normalment no arribaven a votar.
- Per assistir a les assemblees o ser elegit magistrat o senador calia tenir fortuna pròpia i ser conegut i respectat. Per això la República romana era més aviat una oligarquia i no una veritable democràcia.

S
E
N
A
T

300 antics magistrats

*Dirigien la política exterior
Aconsellaven els magistrats*

Controlaven

M
A
G
I
S
T
R
A
T
S

Cònsol
Pretor
Censor

SUPERIORS

*Dirigien l'Estat
i proposaven les lleis*

Edil
Qüestor
Tribú de la plebs

INFERIORS

*Administraven la ciutat,
la policia i els impostos*

Elegien

C
O
M
I
C
I
S

COMICIS CURIATS

- Segons l'origen familiar.
- No tenien funció política.

COMICIS TRIBUNATS

- Segons la residència.
- Elegien magistrats inferiors i el tribú de la plebs.

COMICIS CENTURIATS

- Segons la riquesa.
- Elegien els magistrats superiors.

CIUTADANS

NO-CIUTADANS

Estrangers
Dones

Sense drets polítics

Lliberts
Esclaus

3. La conquesta romana del Mediterrani

- **3.1. L'EXPANSIÓ DE ROMA**

- La República romana va conquerir territoris immensos gràcies a l'augment de la seva riquesa i a un exèrcit nombrós i eficaç. A Roma qualsevol ciutadà entre disset i seixanta anys era un soldat. Si algú no s'incorporava a l'exèrcit quan hi era cridat, el consideraven un desertor, perdia la ciutadania i podia esdevenir esclau.
- L'expansió de Roma es va fer en diverses etapes:
- Entre el 500 i el 250 a.C. els romans van conquerir la península Itàlica.
- Entre el 264 i el 146 a.C. Roma es va enfrontar, en les anomenades **Guerres Púniques**, amb Cartago, la potència marítima que en aquell moment dominava el Mediterrani. Després de la victòria, els romans imposaren el seu domini sobre tot el Mediterrani occidental.
- Entre els segles II a.C. i II d.C. les legions romanes van conquerir Grècia i el Mediterrani oriental i completaren l'ocupació d'Hispania, la Gàl·lia i Britània cap a Occident, i també d'algunes províncies de l'Europa central.
- **3.2. LA CRISI DE LA REPÚBLICA ROMANA**
- Entre l'any 133 i el 44 a.C. va tenir lloc a Roma la crisi del sistema republicà, pensat i organitzat per governar una ciutat, però no pas un imperi. D'aquesta manera la República, representada pel Senat, va deixar pas a un govern imperial regit per un emperador. Aquest canvi el va provocar l'ampliació de les conquestes territorials, que van generar una colla de conflictes socials i de guerres civils entre militars.

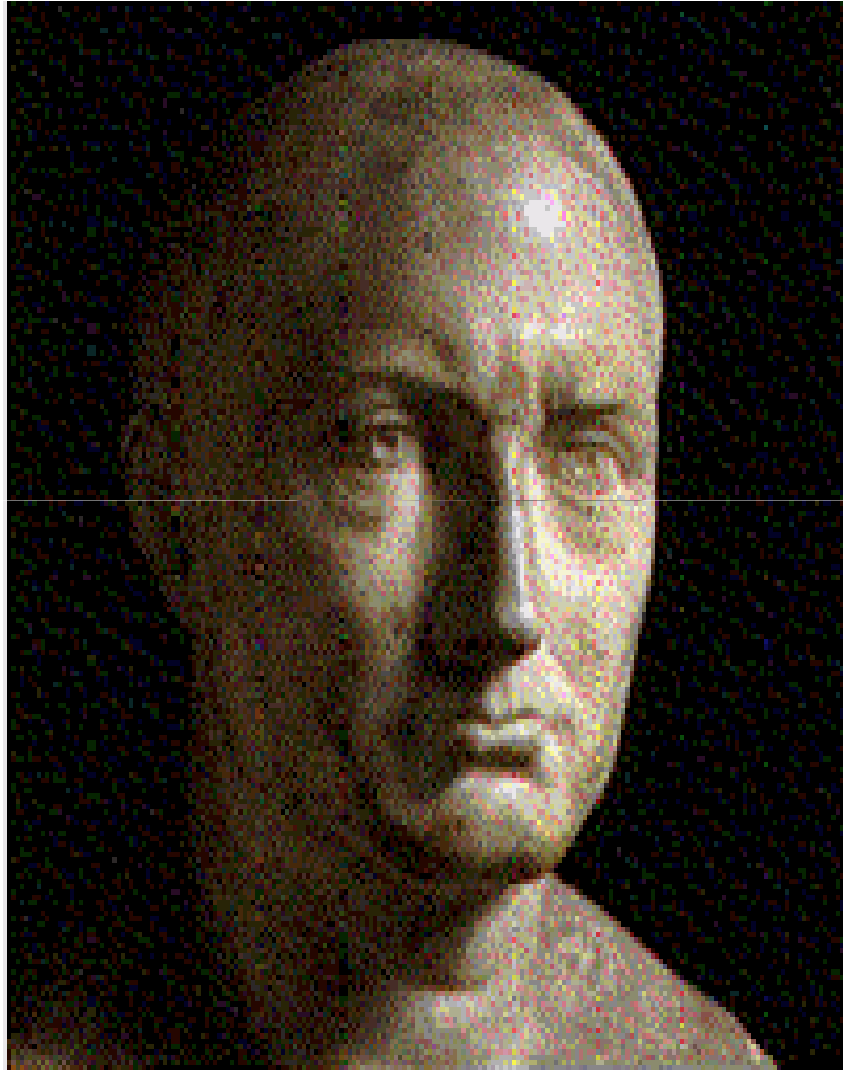
Les guerres púniques

Aquestes guerres van enfrontar els romans amb els púnics o cartaginesos (de cartago, ciutat situada al nord d'Àfrica).

El conflicte va començar sent favorable als cartaginesos, dirigits per Anníbal (247 a. C.- 183 a. C.). Aquest general cartaginès ha passat a la història com un gran estrateg.(que sap projectar i dirigir operacions militars).

Després de conquerir part de la península Ibèrica, va intentar conquerir tota la península Itàlica travessant els Alps amb un exèrcit de més de 60000 homes i nombrosos elefants. Va obtenir tres victòries importants: Trebia, Trasimè i Cannes.

Finalment va ser derrotat pels romans, dirigits per Escipió l'Africà, en la batalla de Zama. Després d'aquesta derrota, Anníbal es va refugiar en altres regnes i finalment es va enverinar per evitar de caure en mans dels romans, als quals, segons la llegenda, el seu pare li havia fet jurar odi etern.

L'exèrcit romà

Cada soldat s'havia de pagar les seves armes, motiu pel qual els rics formaven el grup més ben armat i a cavall. Cada home disposava d'un parell de javelines i d'una espasa, així com de cuirassa, casc i escut. Alguns soldats duien també fones i arcs. D'altres eren els responsables de les catapultes.

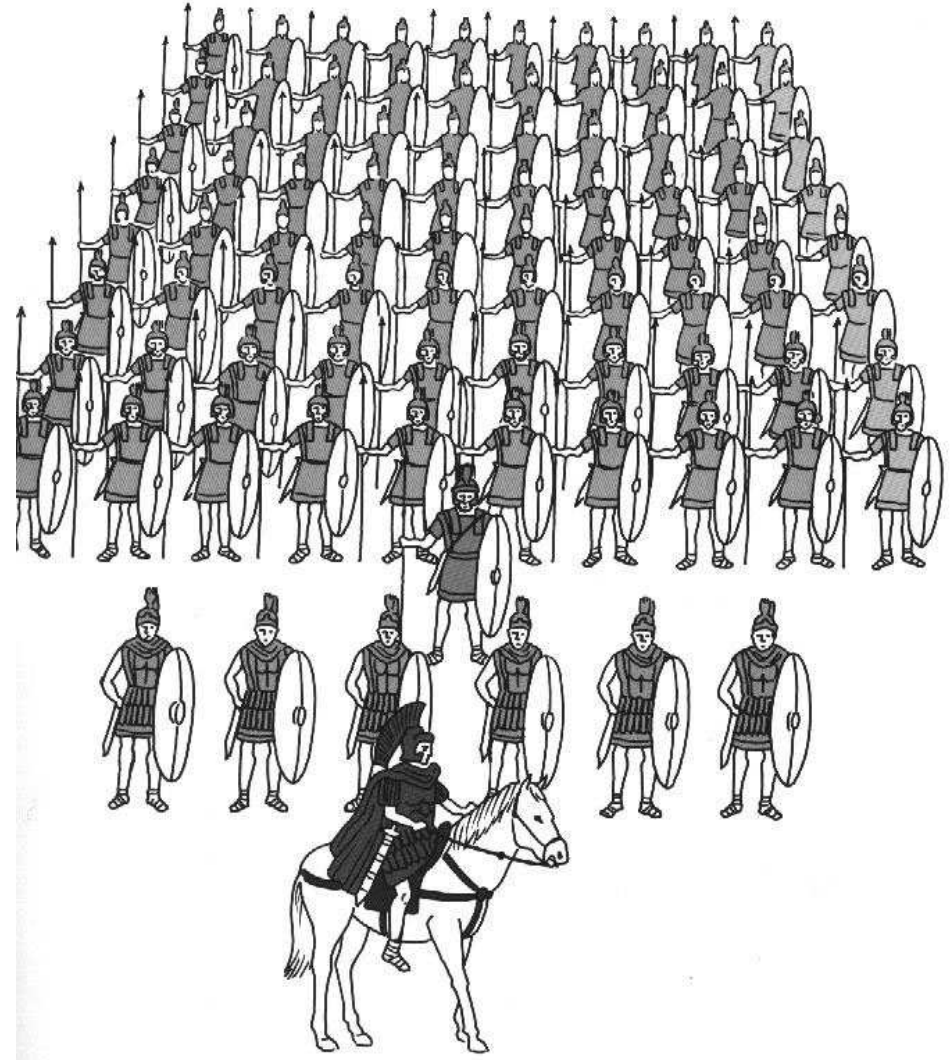
Els soldats o legionaris s'agrupaven en grups de cent, les centúries, dirigides per un centurió. Diverses centúries formaven una legió.

Els romans també van tenir una flota que es va desplaçar per la Mediterrània i va tenir un paper important en moltes guerres i conquestes.

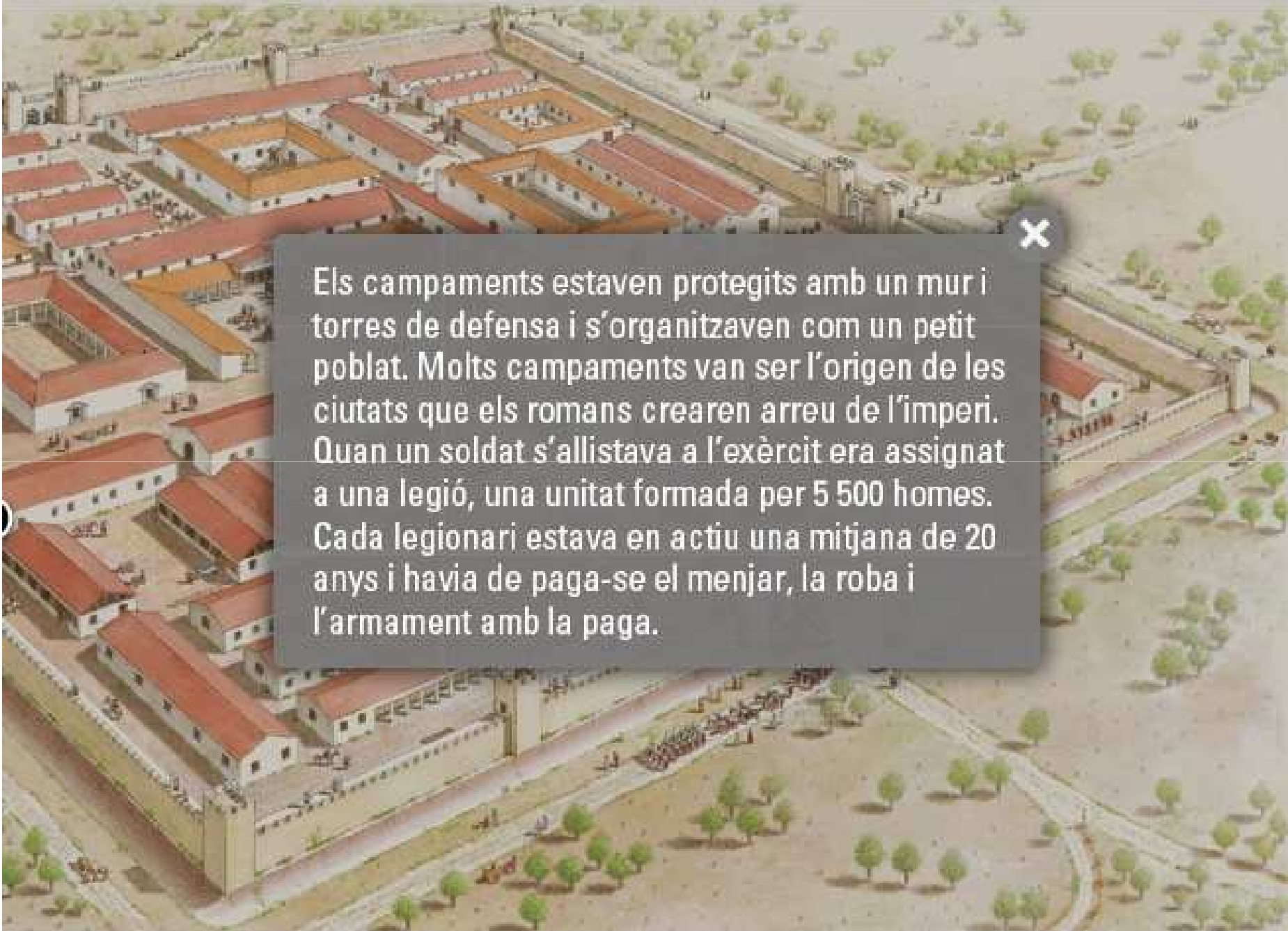
Centurió

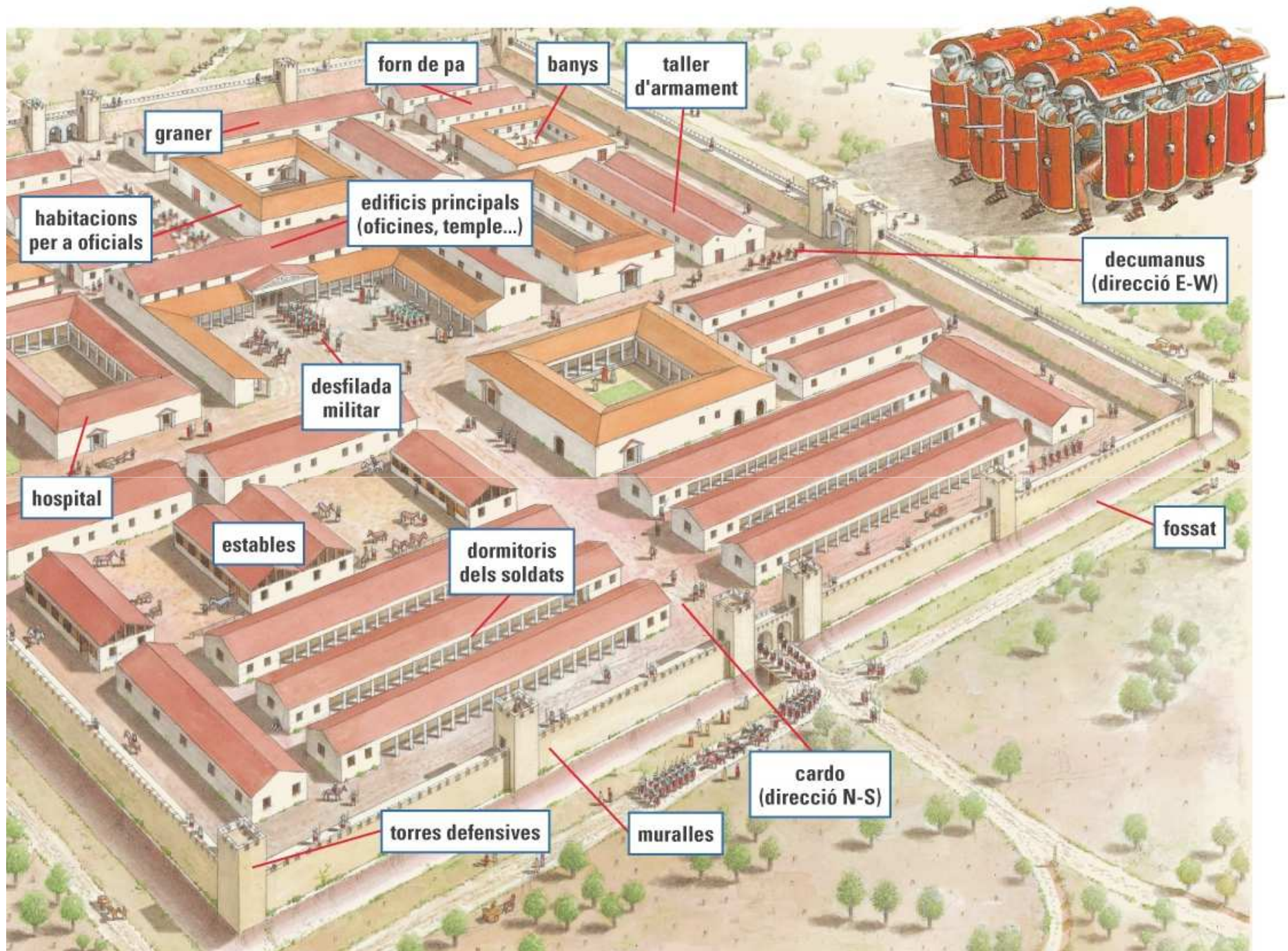
legió

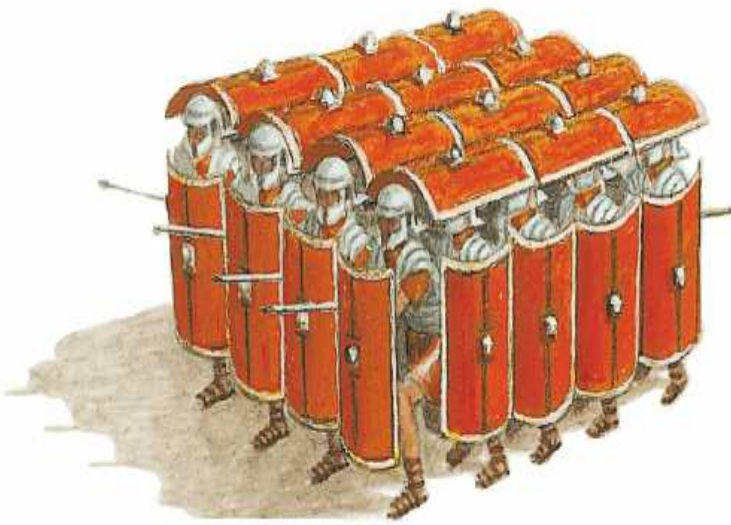

El campament estava protegit amb un mur i torres de defensa i s'organitzaven com un petit poblat. Molts campaments van ser l'origen de les ciutats que els romans crearen arreu de l'imperi. Quan un soldat s'allistava a l'exèrcit era assignat a una legió, una unitat formada per 5 500 homes. Cada legionari estava en actiu una mitjana de 20 anys i havia de pagar-se el menjar, la roba i l'armament amb la paga.

Les conquestes de Roma.

- **Els conflictes socials**

- Les conquestes van donar a Roma grans riqueses, que van provocar unes enormes desigualtats socials. Algunes persones es van enriquir, però una bona part dels pagesos es van arruïnar perquè van haver d'abandonar les terres per servir a l'exèrcit i pel fet de no poder competir amb els grans latifundis, on treballaven esclaus. Molts pagesos van haver de vendre les terres i es van establir a Roma per intentar sobreviure.

- Les queixes d'aquesta plebs urbana, sense terra ni feina, van provocar conflictes socials, com la revolta dirigida pels germans Grac (segle II a.C.) per demanar un millor repartiment de la riquesa. La situació de crisi va provocar també revoltes d'esclaus, com la que va liderar **Espàrtac** (73-71 a.C.), que durant tres anys va plantar cara a les legions romanes.

- **Les guerres civils**

- Per resoldre la crisi el Senat i els magistrats van donar el poder a caps militars, que es van enfrontar entre ells i van provocar violentes guerres civils que van desestabilitzar políticament la República.

- L'any 48 a.C. un d'aquests militars, Juli Cèsar, va ser proclamat dictador perpetu i assumí els màxims poders. Partidaris de la República i patricis, que veien com perillava el seu poder, van assassinar Cèsar a la porta del Senat de Roma (44 a.C.). Va ser el primer pas per proclamar l'Imperi.

La revolta d'espàrtac

- L'any 73 a. C. l'esclau i gladiador Espàrtac va aconseguir reunir un exèrcit de 30000 esclaus que es van desplaçar per tota la península Itàlica exigint la llibertat i millors condicions de vida.
- La rebel·lió va durar més de dos anys. Finalment va ser sufocada per l'exèrcit romà, que va crucificar molts dels esclaus a la carretera que conduïa cap a Roma.

4. L'Imperi Romà

• 4.1. OCTAVI AUGUST, EMPERADOR

- Després de la mort de Juli Cèsar, el seu fill adoptiu Octavi va vèncer els seus rivals en una guerra civil i es va convertir en l'home més poderós de Roma. L'any 27 a.C. el Senat li va donar amplis poders i li concedí el títol d'August, que significa "excels".
- Octavi August, concentrant en la seva persona tots els poders civils i militars, va inaugurar un nou sistema de govern: l'Imperi. Era ell qui convocava el Senat, qui reunia els comitès, qui nomenava els magistrats i qui dictava totes les lleis (edictes) que s'aplicaven a l'Imperi. També fou nomenat cònsol vitalici i cap de l'exèrcit amb el títol d'emperador.
- A més, va ser designat Pontifex Maximus, i així es va convertir en la primera autoritat religiosa. Quan es va morir, August va ser divinitzat (apoteosi) i s'organitzà el culte imperial. Els emperadors eren considerats déus i se'ls havia de retre culte com a mostra de fidelitat a Roma.

• 4.2. L'ORGANITZACIÓ DE L'IMPERI

- Malgrat que inicialment el títol d'emperador no era hereditari, la majoria de les vegades el càrrec d'emperador va passar de pare a fill. Les institucions republicanes, com el Senat, els magistrats i els comitès van continuar existint, però només tenien un paper simbòlic. L'emperador designava directament tots els càrrecs importants de l'Imperi.
- Els territoris que es van incorporar a l'Imperi es van organitzar en províncies, al capdavant de les quals hi havia un governador, que era ajudat per una sèrie de funcionaris. Per fer complir les ordres de l'emperador es va crear un Consell Imperial. Per defensar el territori es van aixecar fortificacions a les fronteres.

Vencedor contra
els germànics i
els dacis

Pontifex Maximus

Posseïdor
del poder
del tribú

August

Trajà

Cònsol per
cinquena
vegada

Emperador

Pare de la Pàtria

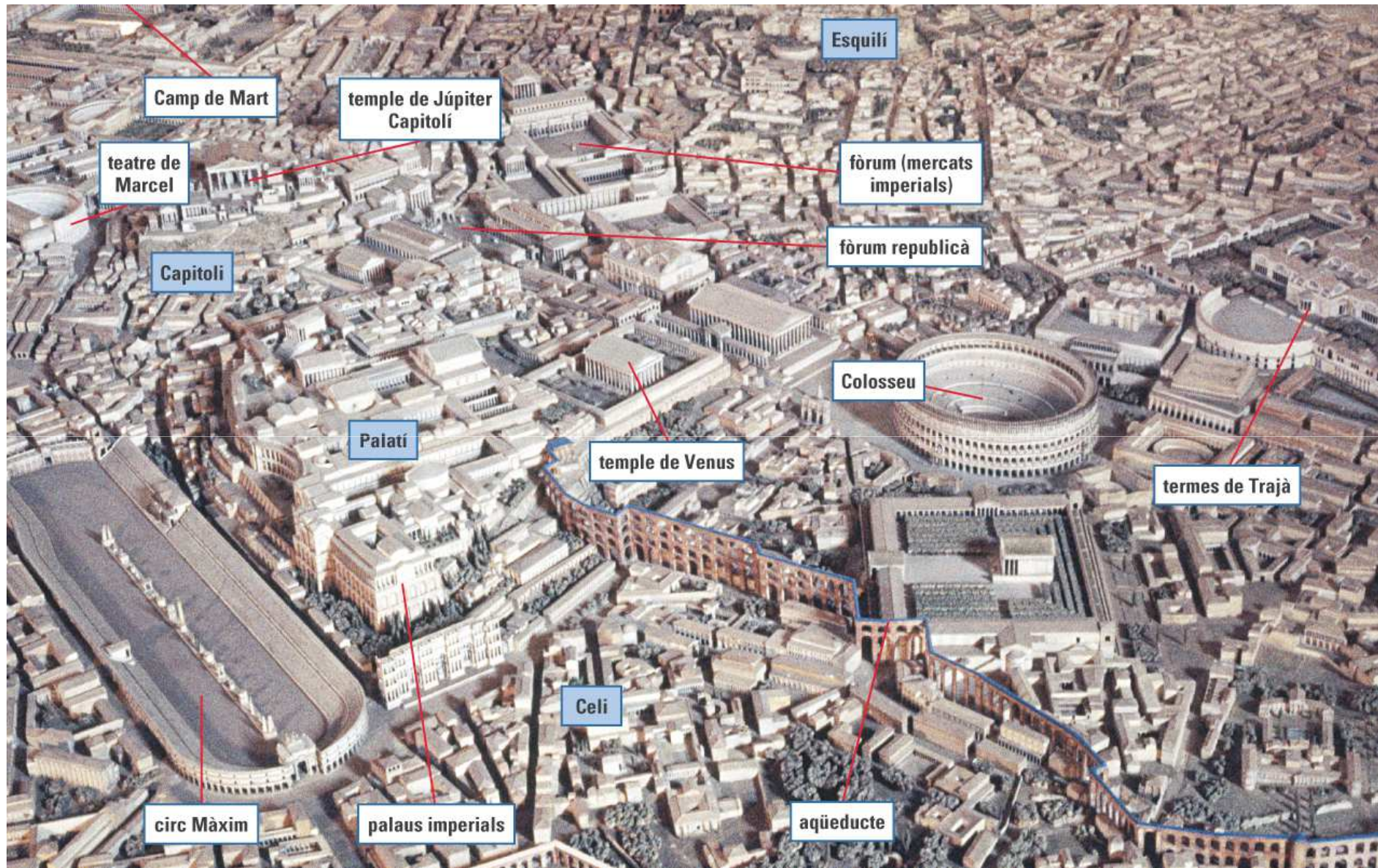

Roma era la capital política de l'Imperi: hi residia l'emperador i hi havia la seu del Senat. També n'era el centre econòmic: s'hi recaptaven els impostos que pagaven els habitants de l'Imperi i hi arribaven mercaderies procedents d'arreu. Era la ciutat més gran del món i els seus visitants quedaven impressionats pels seus grans edificis i monuments.

- **4.3. DOS SEGLES DE *PAX ROMANA***

- Durant els segles I i II d.C. l'Imperi va assolir la màxima expansió. En aquest període, anomenat *pax romana*, gairebé no hi va haver conflictes socials ni guerres exteriors, perquè un exèrcit poderós garantia la pau i defensava les fronteres (*limes*) dels atacs dels pobles estrangers (*barbari*).
- La seguretat de les vies de comunicació va afavorir el creixement de les ciutats i el comerç entre les províncies. Va ser una època de prosperitat econòmica basada en un increment de la producció agrícola i artesana i en la fluïdesa del comerç.
- A més, arreu de l'Imperi es van adoptar la llengua i la cultura llatines (romanització) i Roma va esdevenir una gran capital, on residien més d'un milió de persones.
- La unificació cultural i religiosa de tots els habitants de l'Imperi es va completar amb l'equiparació jurídica, quan, l'any 212, l'emperador Caracal·la va atorgar la ciutadania romana a tots els habitants de l'Imperi.

5. La prosperitat agrícola i comercial

• 5.1. LES EXPLOTACIONS AGRÍCOLES

- L'activitat agrícola es va desenvolupar i va progressar a totes les terres de l'Imperi. Els romans van introduir l'arada, el molí de gra, les premses d'oli i de vi, sistemes nous de regadiu i l'ús d'adob. També van iniciar el conreu de nombrosos productes (arbres fruiters, hortalisses, cereals, oliveres, vi-nya, etc.).
- Un terç de les terres conquerides eren confiscades per Roma i constituïen l'*ager publicus*. Una part era lliurada a soldats llicenciats de l'exèrcit, que explotaven la terra per subsistir i formaven les anomenades colònies agrícoles.
- També eren habituals els latifundis, enormes extensions de terra que eren propietat de patricis, o de rics comerciants. Aquestes terres les treballaven majoritàriament homes, dones i nens en règim d'esclavitud.

• 5.2. LES RELACIONS COMERCIALS

- Durant els primers segles de l'Imperi la pau interna, la seguretat en les comunicacions i l'augment de la producció agrícola i manufacturera va afavorir el comerç entre les províncies romanes.
- Hispania exportava vi; el nord d'Àfrica, oli, i Egipte, blat. De Germània i del Bàltic n'arribaven pells, ambre i esclaus. D'Àfrica se n'importaven vori, or, animals per al circ, encens i esclaus. I de l'Índia i de la Xina, productes de luxe, com ara pedres precioses, seda i perfums.
- Els romans havien construït una xarxa de calçades magnífiques que unien Roma amb totes les províncies de l'Imperi. Però el comerç es feia essencialment per via marítima. Òstia (a tocar de Roma), Antioquia i Alexandria eren els ports més importants.
- L'existència d'una moneda sòlida i utilitzable arreu de l'Imperi va ajudar al desenvolupament comercial. A l'època republicana la moneda més habitual era l'as de bronze, i durant l'Imperi es van estendre l'auri d'or i el denari de plata.
- Els emperadors, per demostrar que tenien poder, feien gravar la seva efígie a les monedes.

Carros i vaixells

La major part del comerç es duia a terme per via marítima i fluvial, perquè era molt més barat i ràpid.

Els vaixells mercants romans eren propulsats per les veles mogudes pel vent i pel treball dels remers. A les bodegues s'apilaven les àmfores, recipients de ceràmica en els quals es transportaven productes com el vi o l'oli.

La importància del comerç marítim va dur a la construcció de molts ports, com el de Sebastos a Judea, i a ampliar-ne d'altres diverses vegades, com el d'Òstia a Roma. Al voltant dels ports van créixer importants ciutats.

Els productes que es traslladaven per via terrestre viatjaven en carros tirats per ases, bous i mules.

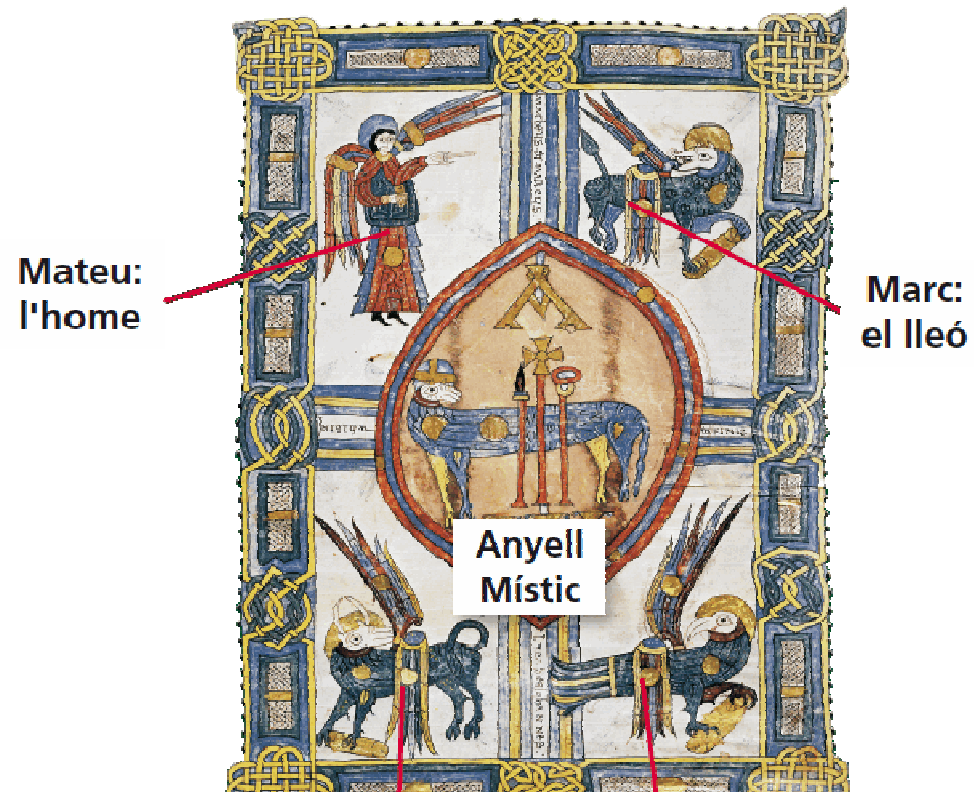
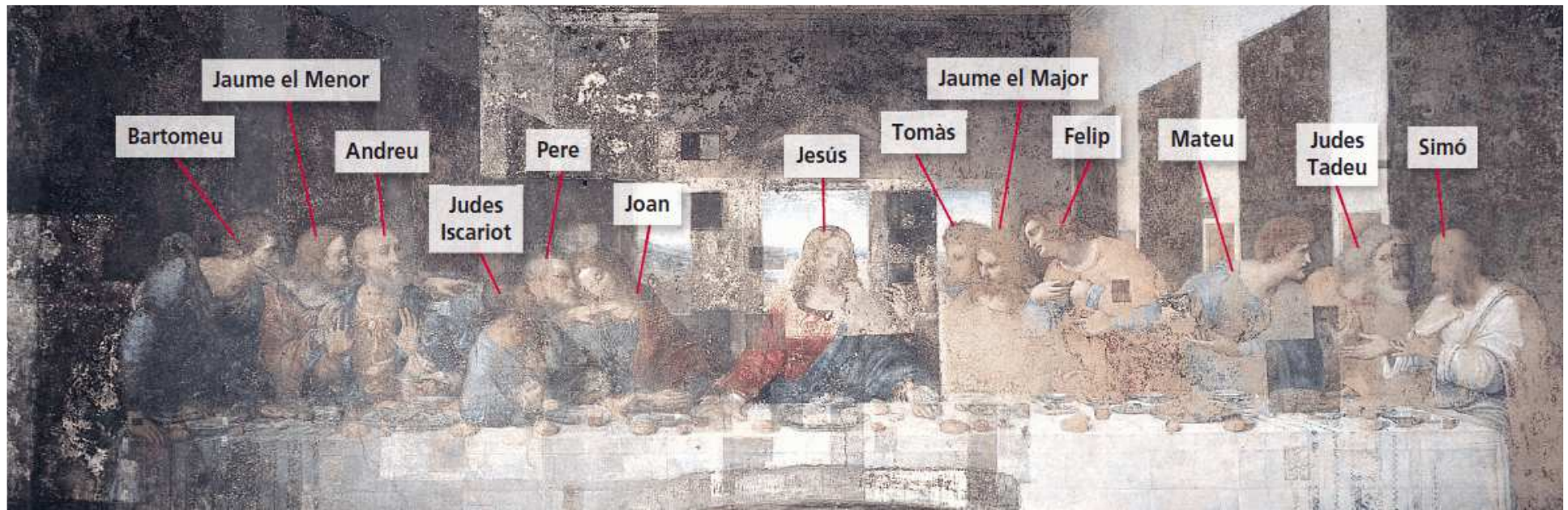
Descobreix

- **ELS ORÍGENS DEL CRISTIANISME**

- A Palestina, una zona de l'Orient Pròxim sota domini romà, hi habitaven majoritàriament hebreus, que professaven el judaisme, una religió que afirma que només hi ha un sol Déu, Jahvè. Els hebreus esperaven l'arribada d'un salvador, el Messies. Al segle I d.C. va sorgir en aquesta regió el cristianisme, una nova religió monoteista fonamentada en els ensenyaments de Jesús de Natzaret.
- El monoteisme dels cristians, l'oposició a retre culte a l'emperador i el fet que no es volguessin enrolar a l'exèrcit els va enemistar amb les autoritats romanes. És per això que els van perseguir i n'hi va haver molts que van ser crucificats o llançats a les feres del circ. Amb el temps el cristianisme es va anar escampant per l'Imperi Romà i va ser proclamat religió oficial.
- **EL MISSATGE DE JESÚS**
- Jesús va néixer a Betlem en temps de l'emperador August. Quan tenia trenta anys va començar a predicar la Bona Nova (en grec *euangelios*) i es va envoltar de dotze deixebles (apòstols). Es proclamà Fill de Déu i els seus seguidors el van reconèixer com el Messies (en grec *Christos*, "Ungit").
- Va predicar una religió universal basada en l'amor a Déu i al proïsme, en el perdó de les ofenses i en la renúncia dels béns terrenals. Complint aquests principis, els éssers humans es poden salvar i assolir la vida eterna en el regne de Déu (Paradís).
- Els dirigents jueus consideraren que Jesús era un impostor, l'acusaren de propagar una doctrina perillosa i van pressionar el governador romà, Ponç Pilat, perquè el condemnés. Jesús va morir crucificat als trenta-tres anys i els seus apòstols afirmaren que va ressuscitar (Resurrecció) al cap de tres dies i que va pujar al cel (Ascensió).

- **LA DIFUSIÓ DEL CRISTIANISME**

- Els primers cristians s'organitzaven en comunitats i el conjunt de totes formava l'Església (en llatí *Ecclesia*, pres del grec *Ekklesia*), que significa la reunió de tots els cristians. Cada comunitat elegia un responsable, el bisbe.
- Per esdevenir cristià s'havia de fer un aprenentatge (catecumenat) i ser batejat. La nova religió no va tenir gaires adeptes entre els jueus, però es va difondre entre els gentils (que no professaven el judaisme) de tot l'Imperi Romà, tant gent modesta com persones acomodades. La raó d'aquest èxit del cristianisme era l'esperança que oferia quan proclamava que les bones accions serien recompensades en una altra vida després de la mort. A més, predicava noves normes de conducta basades en la igualtat, la solidaritat i la caritat.
- Els cristians es reunien i llegien textos sobre Jesucrist en memòria del seu sacrifici. La cerimònia principal era l'eucaristia, en què compartien el pa i el vi, com havia fet Jesucrist amb els seus apòstols la vigília del dia que va ser crucificat (Santa Cena).

- **ELS SÍMBOLS DEL CRISTIANISME**

- La creu és el símbol més important del cristianisme; però als primers temps es van propagar el peix i el crismó com a record de Crist.

7. La crisi de l'Imperi Romà

- **7.1. L'IMPERI ENTRA EN CRIS**

- A partir del segle III d.C. l'Imperi va haver d'afrontar tot de problemes. Per començar, les fronteres no eren gens segures a causa dels atacs dels pobles germànics que habitaven més enllà del limes.
- A més, l'autoritat imperial va perdre força i es van produir revoltes freqüents. Entre l'any 235 i el 268 d.C. es van succeir trenta emperadors legítims i més de setanta d'il·legítims. Davant d'aquesta situació, els caps militars van anar augmentant el poder i l'exèrcit es convertí en l'única autoritat de les províncies.
- A aquests problemes socials s'hi van afegir els econòmics. Acabades les conquestes, la manca d'esclaus provocà un descens de la producció agrícola i minera. A més, els atacs dels pobles bàrbars van tallar les vies de comunicació. El comerç i l'artesanía es van estancar i la població es va empobrir.

- **7.2. LA DIVISIÓ DE L'IMPERI**

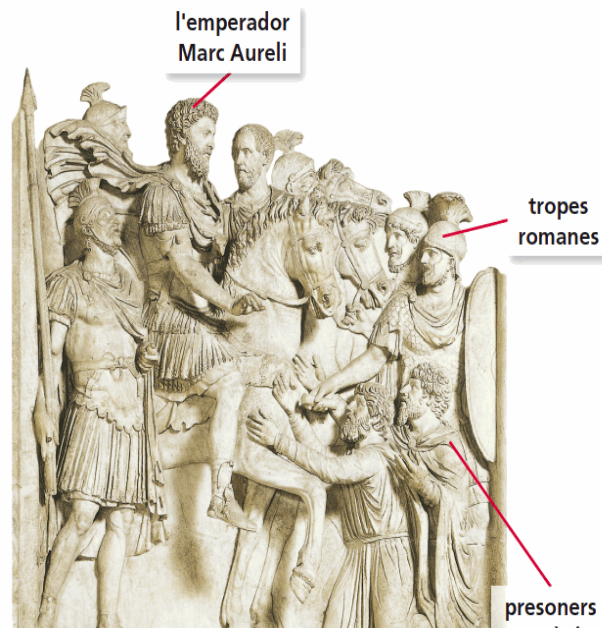
- L'any 395 d.C. l'emperador Teodosi, per facilitar la defensa de l'Imperi, el va dividir entre els seus fills, Arcadi i Honori. A partir d'aquell moment es van constituir dos imperis: l'Imperi Romà d'Occident i l'Imperi Romà d'Orient.
- L'Imperi d'Orient, també conegut com a Imperi Bizantí, era més ric i hi havia més població. Els emperadors bizantins van poder mantenir l'autoritat, defensar les fronteres contra els bàrbars i assegurar la su-- pervivència de l'Imperi.
- A l'Imperi d'Occident, molt més empobrit que el d'Orient, els emperadors que s'hi van anar succeint van ser incapaços de salvar-lo.

- **La destitució del darrer emperador**
- Al començament del segle V, i empesos per un poble arribat de l'Àsia central, els huns, hi va haver una nova onada d'invasions que van posar fi a l'Imperi Romà. L'any 476 Odoacre, un cap bàrbar, va destituir Ròmul Augústul, un nen de deu anys, que va ser el dar-rer emperador romà d'Occident.
- Després de la caiguda de l'Imperi d'Occident va començar una nova època a Europa. Els historiadors parlen de la fi de l'Antiguitat i del començament de l'Edat Mitjana.

7.3. EL CRISTIANISME, RELIGIÓ OFICIAL

- Constantí, un general que lluitava per convertir-se en emperador, va vèncer el seu rival i, l'any 312 d.C., va ser nomenat emperador. Convençut que la nova religió, el cristianisme, li havia portat sort, va decidir protegir-la.
- Així, l'any 313 d.C. Constantí va autoritzar la nova religió (Edicte de Milà), va deixar de perseguir els cristians i ell mateix es va convertir al cristianisme.
- Al final del segle IV l'emperador Teodosi va declarar el cristianisme religió oficial de l'Imperi (380 d.C.). Amb el temps el cristianisme es va expandir per tot l'Imperi.

7.4. LA FI DE L'IMPERI D'OCCIDENT

- A partir del final del segle III, i en onades successives, diversos pobles germànics (*sueus, vàndals, alans, visigots, etc.*) van travessar la frontera de l'imperi occidental i s'hi van instal·lar.
- **Els pobles germànics**
- Malgrat les muralles que féu construir a Roma l'emperador Aurelià, l'exèrcit no va poder aturar els pobles bàrbars.
- Les formes de vida dels pobles germànics eren molt diferents de les dels romans. Tenien unes institucions polítiques molt rudimentàries i no coneixien l'escriptura; no edificaven ciutats i no utilitzaven moneda.
- Aquests pobles eren seminòmades, vivien de la ramaderia i d'una agricultura molt primitiva en les quals participava tota la unitat familiar. Però coneixien la metal·lúrgia del ferro i fabricaven armes d'una bona qualitat.
- Estaven organitzats en famílies i unes quantes formaven un clan. Els caps de família elegien un capitost militar que duia el títol de monarca.

Els pobles germànics

Els pobles germànics, els bàrbars, eren un conjunt de pobles que vivien a la frontera nord de l'Imperi romà, entre els rius Rin i Danubi, des del segle I d. C.

Des dels límits de l'Imperi aquests pobles van anar establint contacte amb Roma. Molts es van incorporar a l'exèrcit romà, i d'altres es van instal·lar dins dels límits de l'Imperi i van treballar a les vil·les.

Amb el pas del temps els pobles germànics es van convertir en enemics de Roma i van llançar nombrosos atacs contra les seves fronteres. Al llarg del segle III, aquests atacs van poder ser frenats per l'exèrcit de l'Imperi.

Però, en el segle IV, el desplaçament dels huns, poble d'origen asiàtic, cap al sud va provocar l'arribada de més tribus germàniques a la frontera de l'Imperi. Moltes d'aquestes tribus van saquejar vil·les i ciutats.

Els emperadors romans van començar a permetre que algunes tribus s'establissin en el seu territori a canvi que defensessin les fronteres. Però a més d'aquesta invasió pacífica també es van produir violents atacs contra les fronteres de l'Imperi. Moltes regions van acabar ocupades per aquestes tribus, que van deixar de pagar impostos a l'Imperi i van començar a organitzar-se com a regnes.

Àtila, rei dels huns

- És una figura envoltada de llegenda. Era conegut com “assot de Déu” per la seva constant activitat guerrera. La violència amb què actuava ha donat lloc a afirmacions cèlebres, com ara la que diu que per on passava el cavall d'Àtila no hi tornava a créixer l'herba.
- Els huns eren un poble nòmada d'origen asiàtic. Àtila descendia d'una família de governants d'aquest poble. El seu oncle Ruas va desplaçar els huns fins al Danubi i cal al 432 havia obtingut tant de poder que rebia tributs de l'Imperi romà a canvi de no atacar-lo.
- Després de la mort del seu oncle, Àtila i el seu germà Bleda van compartir poder. Però el 445 va assassinar el seu germà i va iniciar noves conquestes per la mar Negra i la Mediterrània, i va obligar molts pobles conquerits a servir en el seu exèrcit. L'any 451 va patir la seva única derrota davant els romans, dirigits pel general Flavi Aeci, que va aconseguir frenar l'avanç sobre les Gàl·lies. L'any següent, Àtila va saquejar diverses ciutats romanes i el 453 va morir quan es dirigia a atacar l'emperador Teodosi II.

La família romana

La família era una institució molt important en la societat romana. El pare o pater familias prenia les decisions importants que afectaven la família.

El naixement i l'educació dels fills

El naixement d'un fill estava en mans del pater familias, que podia acceptar-lo o rebutjar-lo. Els fills eren reconeguts quan, després de ser dipositats als peus del seu pare, aquest els agafava i els aixecava en braços. Els nens rebien un nom el vuitè dia després del naixement i les nenes el rebien el novè dia.

A Roma, els nadons rebutjats eren abandonats a la columna lactaria, que estava situada al costat del temple de la Pietas. Alguns eren recollits per ser explotats com a esclaus, i d'altres eren adoptats per matrimonis que no podien tenir fills.

En les famílies benestants les dides s'encarregaven de la lactància i la cura dels nens. Quan creixien, era el pedagog, que solia procedir de Grècia, el qui se n'ocupava.

Podien acudir a la Schola, on aprenien llatí i grec, filosofia, retòrica, música i esport. Però molts dels nens de les classes populars treballaven des d'edats molt primerenques.

El matrimoni

El matrimoni era un pacte privat, en el qual no intervenia cap autoritat religiosa ni civil. Se celebrava una cerimònia en què se signava un contracte i s'unien les mans dels cònjuges.

El matrimoni finalitzava amb un banquet a casa de la núvia, després del qual aquesta es desplaçava a casa del nuvi.

Les dones es casaven molt joves; per a elles el matrimoni significava passar de dependre del pare a dependre del marit.

Tenien alguns drets, com el d'heretar o el de no renunciar al dot (els diners que rebien quan es casaven).

El divorci requeria pocs tràmits: n'hi havia prou que un dels cònjuges abandonés la llar. Si les dones eren repudiades pel marit, passaven a dependre novament del pare, o d'un oncle o un germà si el pare havia mort.

6. Una societat urbana

• 6.1. ELS GRUPS SOCIALS

- La població romana de l'època imperial la formaven dos grans grups: els homes lliures i els esclaus. Els homes lliures podien ser ciutadans(*cives*) o estrangers (*peregrini*). Aquests darrers no tenien drets polítics.
- La majoria d'homes lliures tenien la civitas o ciutadania romana: no havien de pagar impostos per la terra, gaudien de drets polítics i les lleis els protegien. Tanmateix, entre aquest grup de ciutadans lliures hi havia grans diferències de fortuna.
- **Els privilegiats**
- El grup dels privilegiats el formaven els senadors, els alts càrrecs de l'Imperi i els plebeus molt rics. Constituïen l'anomenada *nobilitas*.
- També gaudien d'una bona posició els plebeus que es dedicaven a fer negocis i els que ocupaven càrrecs intermedis a l'Administració (*equites* o cavallers). Els artesans i els comerciants s'agrupaven en associacions professionals (*collegii*) i celebraven junts les festes i els oficis religiosos.
- **La plebs**
- Per sota dels privilegiats hi havia la plebs, formada per una gran massa de pagesos i assalariats urbans. Quan la plebs no tenia feina vivia de les subvencions estatals i s'acontentava amb les diversions que l'Estat li oferia (*panem et circenses*).
- **Esclaus i lliberts**
- Els esclaus eren molt nombrosos, sobretot després de les conquestes romanes. Feien les feines més dures, però també s'ocupaven de l'ensenyament i de tasques administratives. El costum d'alliberar esclaus va fer que augmentés el nombre de lliberts.

- Drets dels ciutadans.

DRETS POLÍTICS

Dret de sufragi actiu, és a dir, dret a emetre el vot en afers relatius a l'Estat.

Dret a ser elegit per ocupar càrrecs públics.

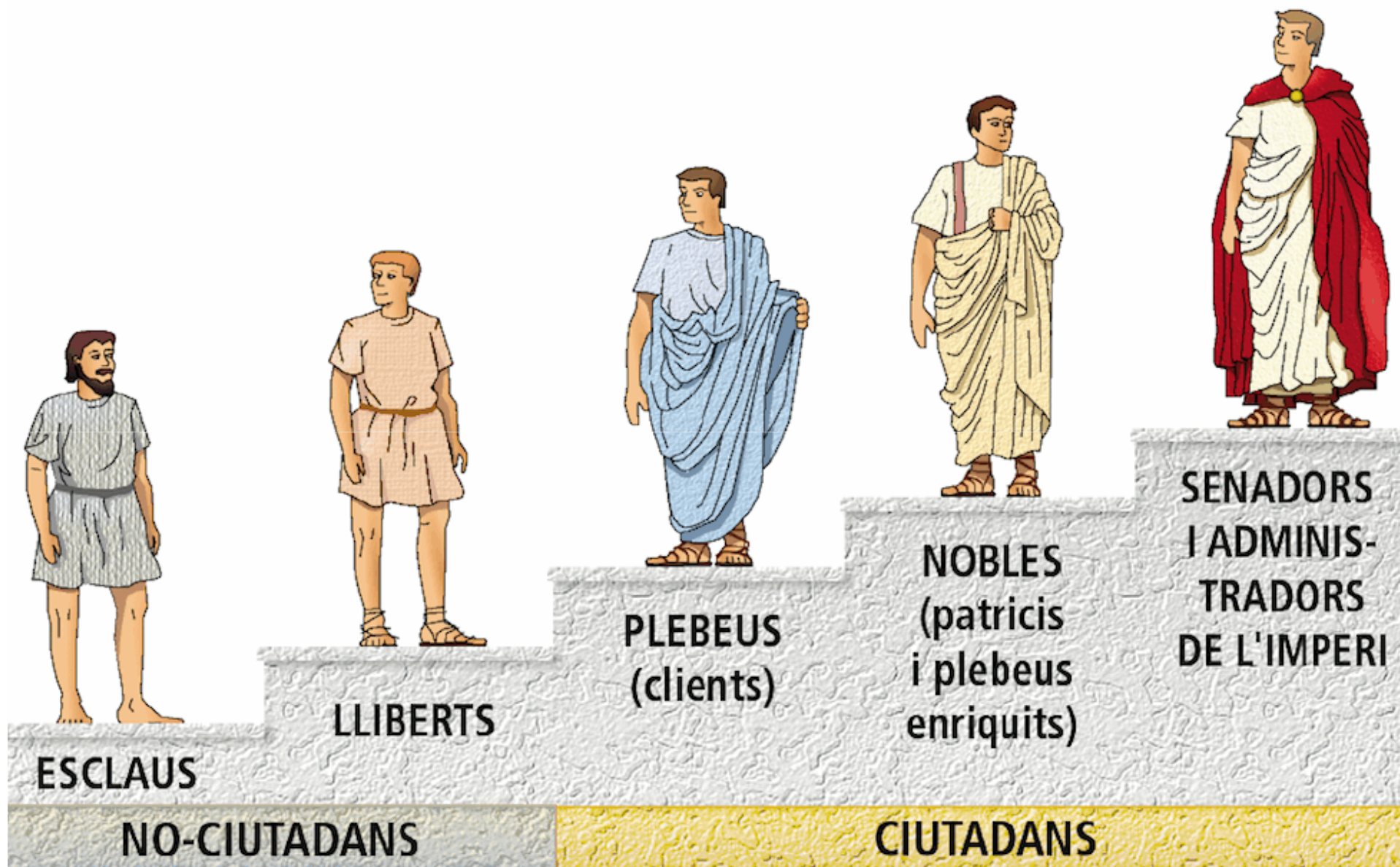
Dret a apel·lar davant l'assemblea del poble contra la sentència de rebre assots o de mort dictada per un magistrat.

DRETS CIVILS

Dret a contreure matrimoni vàlid segons les lleis romanes.

Dret a la propietat i al comerç.

Possibilitat de fer valer els drets propis davant la llei.

La societat romana

Hi havia tres grans grups:

- **Els patricis:** pertanyien a les famílies més riques, propietàries de grans terres. Es consideraven descendents directes dels fundadors de Roma. Podien ser elegits membres del Senat i ocupaven els càrrecs polítics més importants
- **Els plebeus** eren els petits propietaris, els pagesos, els artesans i els comerciants. No podien governar, però havien de pagar impostos i servir en l'exèrcit
- **Els esclaus** eren els presoners de guerra o els fills d'altres esclaus. Eren considerats una propietat més del seu propietari i, amb el temps, van poder comprar la seva llibertat, de manera que van esdevenir **lliberts**.

Com reconèixer un magistrat romà?

- Els magistrats romans, igual que els patricis en general, podien ser identificats per la riquesa dels seus vestits.
- Sobre la túnica portaven la toga, que era el que els diferenciava dels plebeus. La toga era una peça blanca, tallada en forma el·líptica, molt llarga i complicada de posar. Se li havien de fer unes quantes voltes i plecs, i en cas que portés brodats, havien de quedar a la vista.
- La toga guarnida amb una franja porpra era característica de senadors i magistrats.

ROMAN CLAD IN THE TOGA.

COMO VESTIR LA TOGA

I

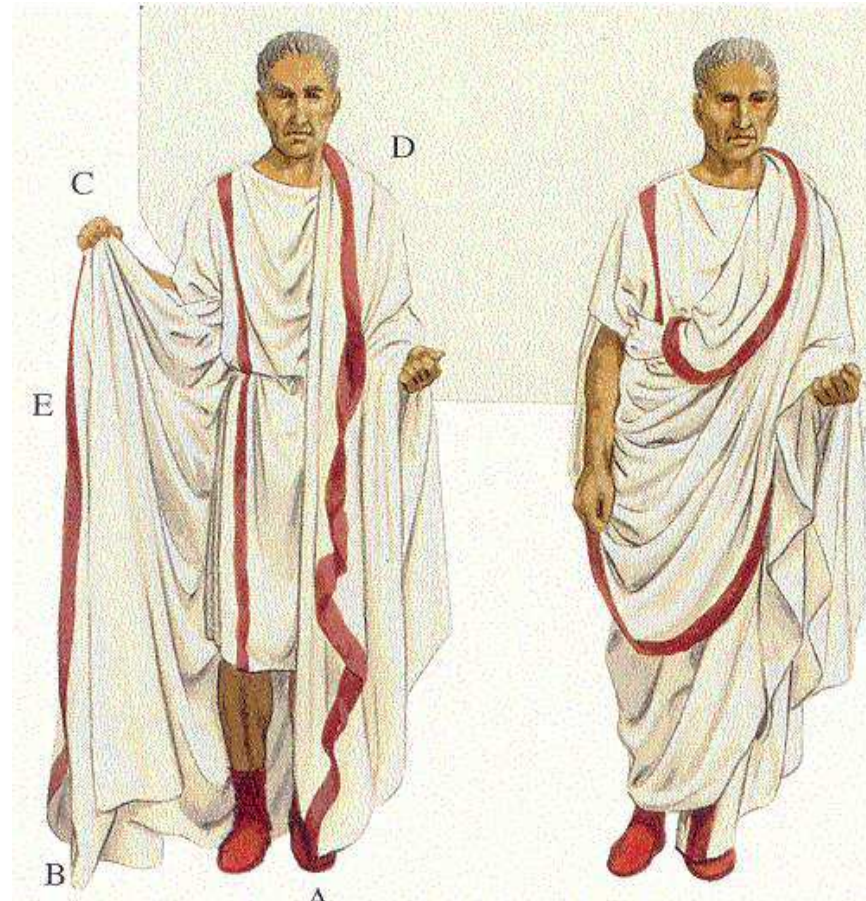
II

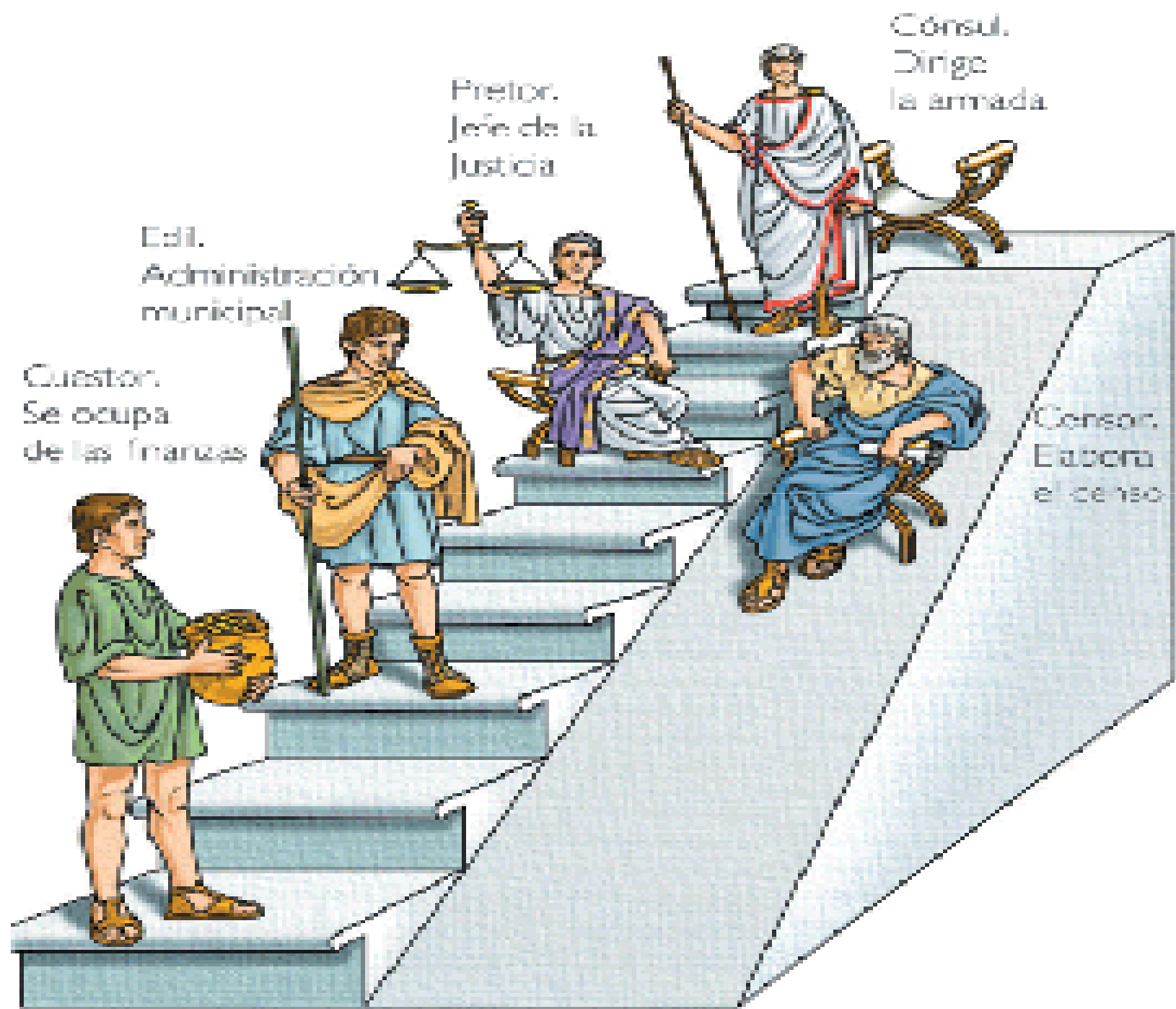

III

Funcions dels magistrats romans

- Pretor: administrava justícia
- Censor: elaborava el cens de la població
- Regidor: s'ocupava de l'administració municipal
- Cònsol: dirigia l'exèrcit i convocava les assemblees
- Qüestor: recaptava impostos

- **6.2. LES CIUTATS ROMANES**

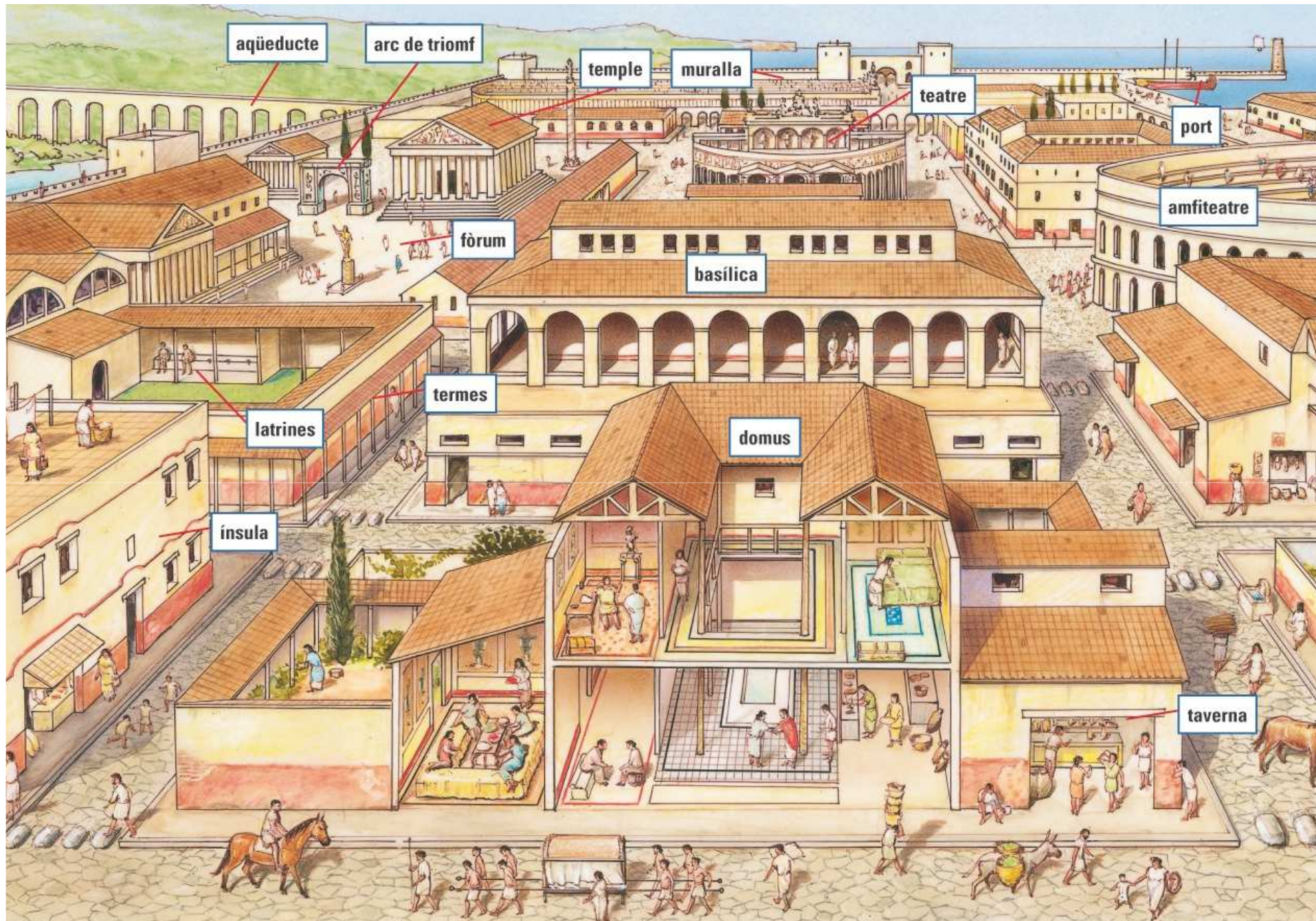
- La societat romana va ser profundament urbana. A més, les ciutats (urbes) eren el lloc de residència de les autoritats i de l'Administració, el centre econòmic on es duïen a terme les activitats artesanes i comercials.
- Durant l'època de l'Imperi es van construir centenars de ciutats, totes amb una estructura semblant. En una planta quadrangular hi destacaven dos carrers principals: un de nord a sud (*cardo*), i l'altre, d'est a oest (*decumanus*). Estaven fortificades amb muralles i a l'encreuament dels dos carrers principals hi havia una gran plaça, el fòrum, que era el centre de la vida política i religiosa.
- Les ciutats van contribuir a la romanització de l'Imperi, és a dir, van ajudar a difondre-hi la llengua, els costums, les lleis i les formes de vida dels romans.

A les ciutats romanes hi havia un gran nombre d'edificis religiosos (temples), polítics (basílica, cúria, fòrum), comoratius (arcs) i d'oci (termes, teatres, amfiteatres, circs). També hi havia un bon sistema de canalització de l'aigua (aqüeductes) i de clavegueram.

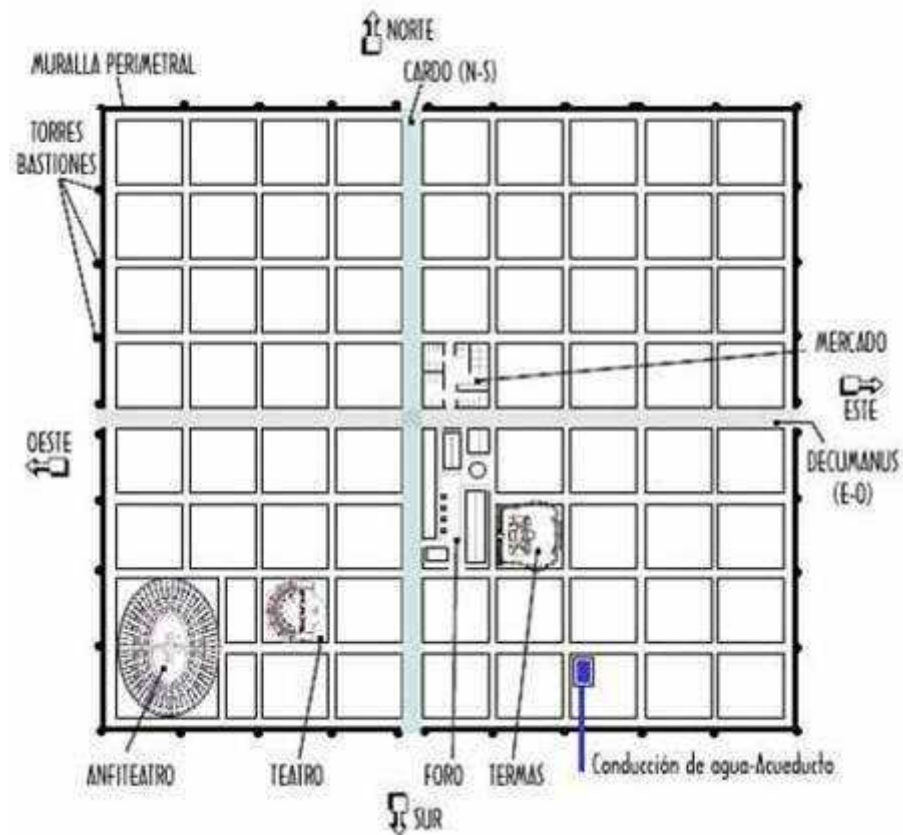

Les ciutats romanes

A l'imperi romà les ciutats van tenir una gran importància. Roma, la capital, va arribar a tenir més d'un milió d'habitans.

Les ciutats romanes de nova fundació tenien una estructura en quadrícula basada en la dels campaments militars romans. S'organitzaven a partir de dos carrers principals, el cardo i el decumanus, al centre el fòrum.

Els habitatges

- A les ciutats romanes hi havia dos tipus d'habitatges. Les persones més humils vivien als edificis de diversos pisos anomenats insulae. Arribaven a tenir fins a cinc pisos d'alçada i els habitatges solien ser petits i poc confortables.
- Els més acabats podien construir-se luxosos habitatges individuals, les domus. Aquestes cases estaven formades per nombroses dependències que donaven a un pati central.

DOMUS ROMANA

1. Impluvium: pequeño estanque para recoger agua de la lluvia.
2. Atrium o patio interior
3. Taberna o local comercial
4. Peristilium: patio con jardín
5. Triclinium: comedor principal
6. Cocina
7. Tablinium: habitación principal
8. Habitaciones para usos variados

La feina: botigues, tallers i oficis

- A les ciutats romanes hi havia moltes botigues, les anomenades tabernae, i tallers artesanals que venien els seus productes al mateix lloc on els fabricaven. Hi abundaven els forners, teixidors, sabaters, ceramistes, orfebres....
- També hi havia molts artesans especialistes en activitats relacionades amb la construcció: vidriers, pintors, picapedrers, fusters....
- Altres tallers depenien directament de l'Estat, com els de fabricació d'armes. Alguns altres oficis depenien també del govern de la ciutat, com els encarregats de mantenir l'ordre o els bombers, d'una gran importància perquè els incendis eren freqüents, sobretot als barris populars, on les cases es construïen en bona part de fusta.

La vida a la ciutat

- Les ciutats van ser importants centres comercials. Hi arribaven els productes agrícoles dels camps propers i molts altres (sedes, esclaus, metalls preciosos....) de procedents de colònies llunyanes de l'imperi o de territoris de fora de l'Imperi.
- Aquests productes es venien als fòrums de les ciutats, que eren plens de gent des de primera hora del matí. Era el lloc al qual anaven les persones a comprar, a tancar negocis, a fer alguna gestió administrativa, a visitar el temple....
- A migdia, el dinar, que solia ser a base de llegums, pa i fruita, i en el cas dels més acabats, ous o una mica de peix sec, marcava un canvi en l'activitat diària.
- La tarda solia estar dedicada a l'oci, sobretot per als nobles. Se celebraven espectacles gratuïts, que solia pagar el municipi o algun magistrat, com les lluites de gladiadors, les curses de carros o les obres de teatre. Alguns magistrats oferien també pa i oli gratuïtament als més pobres, moltes vegades a canvi del seu vot. Per això es diu que Roma donava "pa i circ" a les classes populars.

- En fer-se de nit, els romans tornaven a casa seva, on tenia lloc l'àpat més important del dia, el sopar. Les sopes de farina, les hortalisses, la cansalada i el vi, que se solia prendre calent i barrejat amb aigua, eren habituals.
- A les cases dels rics s'acostumaven a celebrar abundants banquets a l'hora de sopar. Els banquets tenien lloc en el triclinium o menjador, on els comensals s'estaven reclinats als soas o sofàs. El menjar s'agafava amb els dits de la mà dreta, mentre que el plat se subjectava amb l'esquerra.
- Era habitual que els banquets acabessin amb música i danses.

Un convit romà

- Un sopar de convit constava de tres parts: el gustus o aperitiu es prenia abans de sopar; consistia en una sèrie d'aliments per a despertar la gana: meló, enciam, tonyina, croquetes, carxofes, trufes, ostres i peix salat. La prima mesa consistia a servir una infinitat de menjars variats, era el plat fort; es prenia cabrit, pollastre, pernil, peix (en coneixien al voltant de 150 espècies), marisc i altres plats exòtics preparats amb les vísceres dels animals. La secunda mesa la componien les postres; prenien fruita, dolços, dàtils, panses i vins dolços.

- Así vivían los romanos. Biblioteca básica de història, Ed. Anaya, 1992

Les Vil.les

En els centres les latifundis es trobaven les vil.les. Eren enormes construccions formades per:

- Les dependències de treball, com les quadres i els estables, els tallers, el graner, els cellers, el dormitori dels esclaus....Eren especialment importants els magatzems, on es guardaven les eines de treball i els productes agrícoles. El vi i l'oli, per exemple, es conservaven en grans gerres anomenades dolia, semienterrades al terra.
- L'habitatge del propietari, que s'organitzava al voltant d'un pati central amb jardins i solia estar luxosament decorat. Fins i tot tenia les seves pròpies termes.

EXERCICIS

1. Explica breument els orígens històrics de Roma
2. Quins tipus de govern va tenir la Roma primitiva?
3. Quines millores es van produir a Roma sota la monarquia etrusca?
4. Explica quina funció feia cadascuna de les institucions que hi ha representades a l'esquema. Quina era la més important?
5. Qui formava part del Senat? I dels comicis? Quantes classes de comicis hi havia? Com s'exercia el vot en els comicis?
6. Per què l'exèrcit romà tenia superioritat sobre els enemics?
7. Exposa les principals conseqüències socials de les conquestes militars. Qui en va sortir perjudicat? Quins conflictes van desencadenar?
8. Qui va introduir aquest nou sistema de govern: l'imperi?
9. Quins càrrecs de govern concentrava l'emperador?
10. Explica la utilitat i el funcionament d'algunes de les eines agrícoles que van aportar els romans, com l'arada, la premsa d'oli i el molí de gra.
11. Enumera els productes principals que s'intercanviaven dintre de l'Imperi Romà i d'on procedien.

11. Digues el nom dels grups socials de la Roma imperial. Quines diferències hi havia entre ells?
12. Descriu com era l'estructura dels grups socials. Fès una piràmide.
13. Quina era la situació de les dones a Roma?
14. On va sorgir el cristianisme? Qui eren els jueus?on vivien?
15. Quins són els principis fonamentals del cristianisme? Què és l'eucarístia?
16. Quan es van extingir els dos imperis?
17. Explica per què l'Imperi Romà va entrar en crisi a partir del s.III.Diguis causes i conseqüències.
18. En quines dues zones es va dividir l'Imperi?quins territoris comprenia cada zona'

CULTE PRIVAT I CULTURE PÚBLIC

- **Roma**
- Als habitatges romans hi havia un larari, l'espai on retien culte als déus de la llar i de la família (*lars* i *penats*). Honoraven també els esperits dels avantpassats (*manes*).
- A més, se celebraven molts cultes públics, oficiats pels sacerdots (pontífexs), que tenien cura dels temples. S'hi feien sacrificis i processons en honor dels déus i, a partir de la introducció del culte imperial, també en honor de l'emperador.

ELS ORACLES I ELS AUSPICIS

- A Roma hi havia diversos mètodes per conèixer la voluntat dels déus. El més freqüent era interpretar el vol dels ocells (auspicis), reservat als àugurs.
- Els déus també feien conèixer la seva voluntat espontàniament enviant un senyal: eren els anomenats presagis i prodigis.
- Així, qualsevol fet extraordinari era un advertiment dels déus que havia de ser interpretat pels sacerdots.

4. L'arquitectura romana

• 4.1. L'ÚS DE L'ARC I DE LA VOLTA

- L'arquitectura romana, i una bona part de l'art i de la cultura romans, és continuadora de les formes estètiques gregues. No obstant això, els romans, gràcies a la seva mentalitat pràctica, van destacar en la construcció d'obres públiques i en urbanisme.
- Els romans es van dedicar a fer tota mena de construccions perquè les ciutats disposessin dels serveis públics i de les infraestructures que necessitaven. Als edificis hi barrejaven elements arquitectònics grecs, com el sistema de sosteniment amb columnes, i l'ús de tècniques etrusques o orientals, com l'arc i la volta. També feien servir la cúpula, que donava una gran amplitud als edificis.
- La majoria dels immobles es construïen amb maons i amb formigó molt elemental, que és una altra de les aportacions romanes a l'arquitectura. Els edificis públics més luxosos es recobrien amb tova pintada o amb marbre.

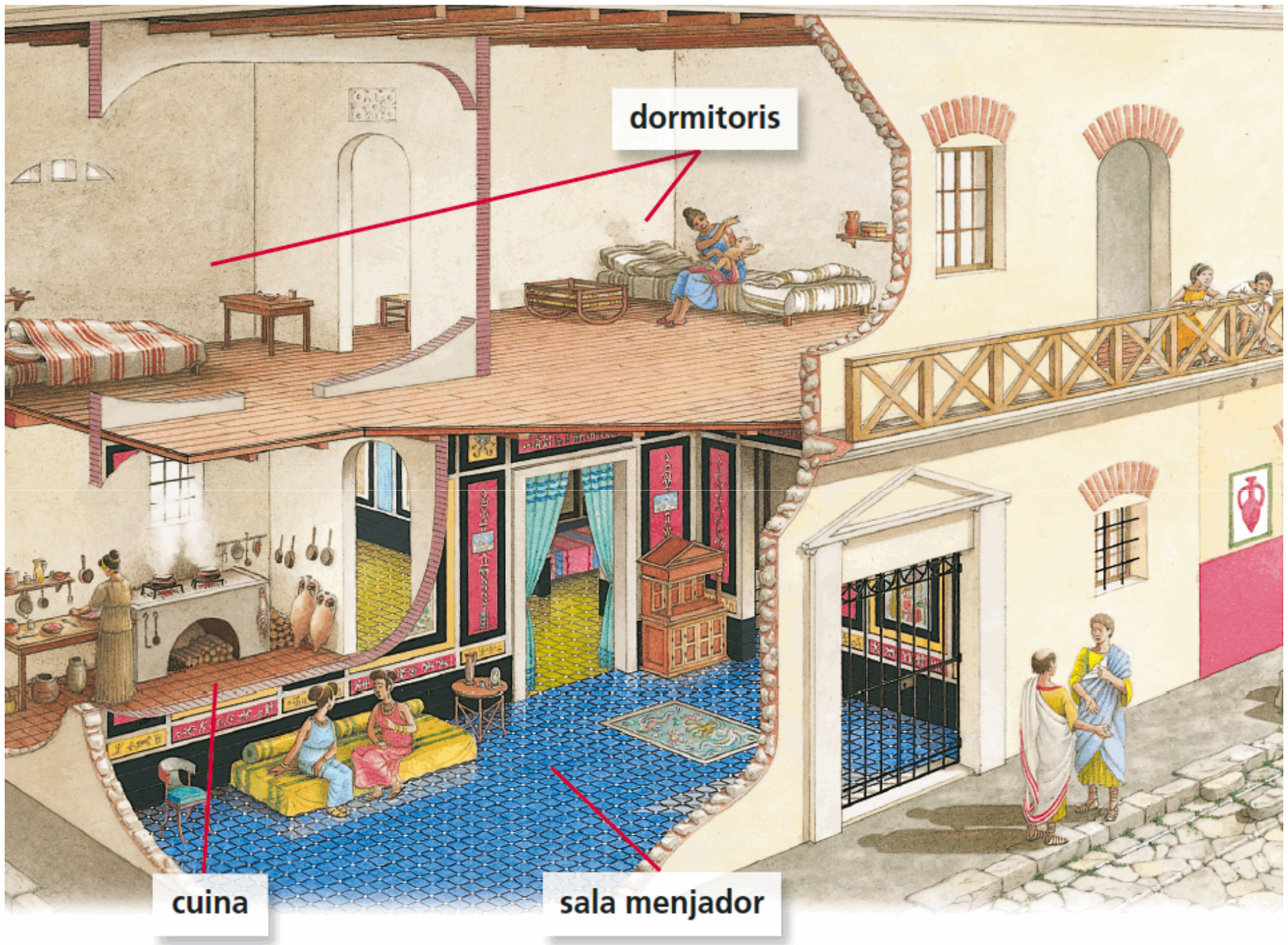
La *Maison Carrée*, a Nimes (França), temple romà dedicat a Diana. Els romans construïen els temples sobre un podi, que els situava per damunt del nivell del carrer, i s'hi accedia per una escalinata.

- **4.2. L'URBANISME ROMÀ**

- Les ciutats romanes estaven emmurallades i els carrers s'estructuraven formant una quadrícula, on s'alineaven les ínsules (illes de cases amb un pati central). Els habitatges podien ser unifamiliars (*domus*) o blocs de pisos que, amb el temps, també van rebre el nom d'ínsules.
- L'eix de la ciutat era definit per dues artèries principals: el cardo (eix N-S) i el decumanus (eix E-W). Aquests carrers s'encreuaven en una gran plaça, el fòrum, on s'aixecaven els edificis públics més importants.

dormitoris

cuina

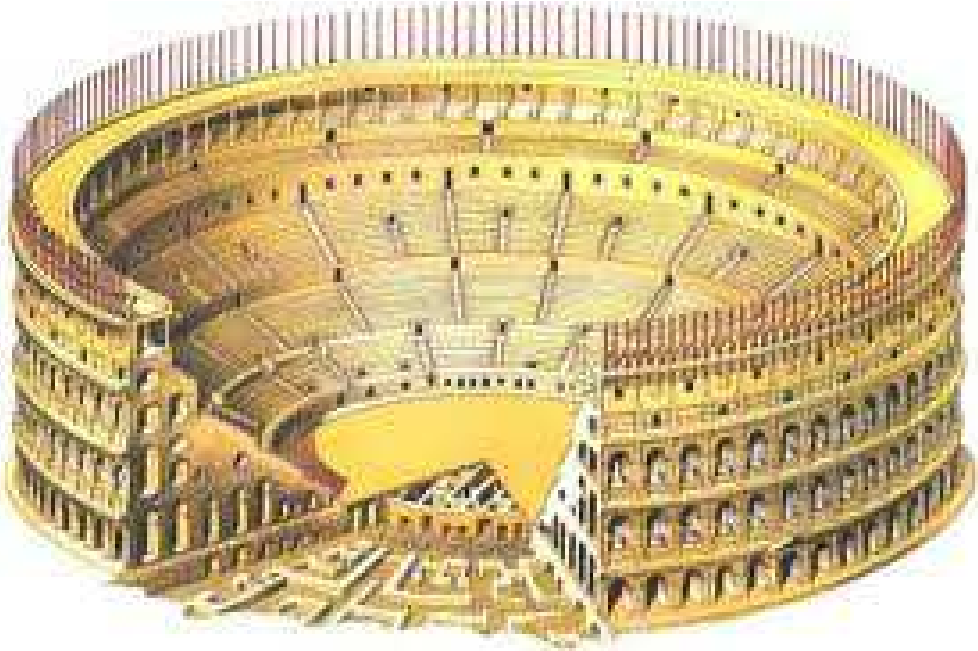
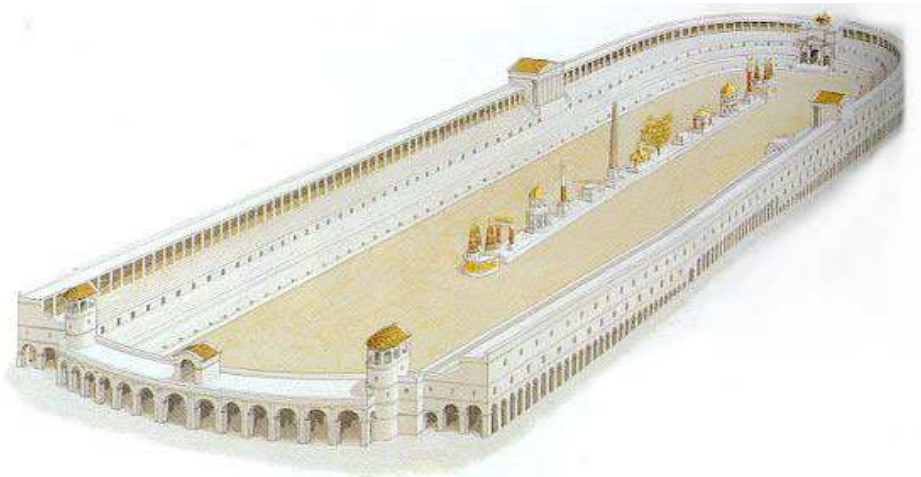
sala menjador

Les obres públiques

Entre les obres públiques romanes destaquen:

- Els edificis religiosos, com el temple, de planta rectangular o de planta circular.
- Els edificis destinats a l'administració i al govern, com el fòrum i la basílica.
- Els espais per al temps d'oci, entre els quals destaquen el teatre, l'amfiteatre, el circ i les termes.
- Les vies de comunicació, principalment les calçades i els ponts.
- Els aqüeductes, que servien per portar aigua a les ciutats.
- Els monuments commemoratius, com les columnes, els mausoleus i els arcs de triomf.

6. L'escultura, la pintura i el mosaic a Roma

- **6.1. L'ESCULTURA**

- L'escultura romana va ser molt influïda per la grega. La majoria de palaus i d'espais públics estaven decorats amb escultures que copiaven els models grecs. De fet, coneixem moltes escultures gregues perquè ens n'han arribat les còpies romanes, però no les originals.
- **El retrat**
- La innovació principal dels romans pel que fa a l'escultura va ser el retrat, fet amb gran realisme, en contraposició amb l'idealisme dels grecs.
- Els retrats romans procuraven ser fidels al model i mostren fins i tot els defectes de la persona representada. El bust, que és la representació del cap i d'una part del tronc, va assolir un gran èxit, com també les estàtues eqüestres.
- **El relleu**
- Els romans van excel·lir en l'art del relleu. N'hi ha que mostren aspectes de la vida quotidiana i n'hi ha d'altres que evocuen les gestes de l'exèrcit i dels emperadors romans (commemoratiu).

- **6.2. EL MOSAIC**

- Els grecs ja havien fet servir mosaics per decorar el terra i les parets dels palaus i de les cases. Però van ser els romans els qui van difondre aquesta tècnica, en què van aconseguir un gran virtuosisme.
- Hi ha mosaics amb decoració geomètrica i n'hi ha amb decoració figurativa. En aquesta última hi trobem representats els mateixos temes que a la pintura.

La pintura romana

Els romans solien decorar les cases amb pintures murals. Se n'han conservades es moltes, sobretot a la ciutat de Pompeia. Les feien amb la tècnica del fresc i les protegien amb una capa de cera, que en feia més vius els colors.

Els temes més representants a les pintures romanes fan referència a la mitologia i a escenes de la vida quotidianes; hi ha molts retrats, paisatges i construccions arquitectòniques de fantasia. Els retrats solen estar pintats damunt una taula de fusta i presenten un gran realisme.

La pintura romana es caracteritza pel realisme i pel detallisme, per l'ús de la perspectiva i per la riquesa dels colors.

- **2.3. EL DRET ROMÀ**

- La gran aportació romana a la cultura va ser el dret, que constitueix la base de la legislació de molts estats moderns. Els romans van distingir per primera vegada entre el dret públic, que regula les relacions entre l'Estat i els ciutadans, i el dret privat, que ordena les relacions entre les persones.

- **2.4. EL TEATRE**

- El teatre dramàtic va ser la gran creació literària del món grecoromà. Era considerat una funció lúdica i didàctica. A l'inici hi havia dos gèneres teatrals principals: la tragèdia i la comèdia.
- La tragèdia mostra la lluita de l'ésser humà enfrontat al seu destí i sol tenir un desenllaç fatal. L'argument de les tragèdies gira sempre entorn d'un personatge mític de la història grega. Èsquil, Sòfocles i Eurípides van dur a l'escena la força de les passions humanes en rebel·lió contra el poder dels déus. Són remarcables les tragèdies *Èdip rei*, *Els Set contra Tebes*, *Prometeu*, *Antígona*, *Electra* i *Les Bacants*.
- La comèdia fa una caricatura en pla festiu de la vida de la gent, sobretot dels costums i de les conductes criticables. Tenen un final feliç. En aquest gènere destaquen els grecs Aristòfanes i Menandre i els romans Plaute i Terenci, les obres dels quals feien una crítica mordaç de la societat i el públic hi reconeixia personatges i situacions contemporanis.

prosceni:
plataforma on
actuen els actors

escena: edificació que serveix
de teló de fons, normalment
amb una doble columnata

càvea: grades
per als
espectadors

postsceni:
edifici que
serveix de
vestidor

orquestra: lloc
reservat al cor. Al
centre hi havia un altar

Els espectacles teatrals duraven tot el dia. El públic s'hi enduia el menjar i la beguda. Manifestava l'aprovació o la desaprovació picant de mans, de peus o xiulant.

Els actors duïen màscares que amplificaven la veu i unes sabates altes (coturns). Les dones no podien actuar i els personatges femenins els feien homes.